

Сириус – *Opus magnum* на поета Александър Бандеров

In memoriam

Александър Бандеров. Неговите пловдивски съграждани го наричат най-пловдивският поет. И не само. Големият български поет ни напусна преди десет години. Дали оттогава ни гледа от любимата си звезда Сириус. Най-ярката и най-близката до нас звезда във Вселената. Така ярко освети територията на българската поезия и Александър Бандеров. Митовете говорят, че от звездата Сириус на три пъти са идвали пришълци на Земята. В едно свое стихотворение поетът се пита: „*Не съм ли пришълец от друго време/ от други светове в мъглявините...*“. То е като да си като другите, но и различен. А различният е орисан. Понякога и на неприемане, и на неразбиране. Поезията на Александър Бандеров се ражда от усетите на всички сетива. Поетът поема риска да признае в „Мигът“: „...*Картината която виждам, е нетрайно-постоянна/ Опипвайки я с всичките си сетива, напразно се опитвам да я пресъздам...*“ Но всъщност, вълнуващото е, че хваща мига и може да задържи за себе си и за нас „*оранж, и виолет, и резеда – откъснато перо от райска птица*“. И звуците, и цветовете преливат, за да усетим „*как страданието свети*“. Така поетовото страдание се превръща в инициация към величието на духа.

Да се пише за Александър Бандеров е голямо предизвикателство. Как да се обхванат всичките негови четиринадесет книги, как да се докоснеш до интимно споделеното в тях, без то да се превърне в звезден прах. Аз имам много любими стихотворения от него, но едно от тях е дълбоко в сърцето ми.

*Беше сън и в съня бях без глас, без лице.
Бях неистински, бях две разтворени длани.
Две открити за малко сърдечност ръце.
Две кървящи от всяка неискреност рани.
Тропах дълго по много познати врати.
Не отвориха никъде. Мъртви ли бяха?
Ако нямах лице, имах още мечти,
но мълчах. Затова ли не ме разпознаха!?
Моят глас беше друг, имах друго лице,
бях най-истински - две разтревожени длани.
Две познали любов и невярност ръце,*

*два юмука, затропали по съвестта ни.
Беше сън, беше моят живот отлетял.
Беше всичко, което денят обеща ми.
Беше детството, първият сняг навялял.
Беше първият сън от смъртта на баща ми.*

1978

Поезията не може да се анализира – тя се преживява. Това е моят Александър Бандеров. Мисля, че цялата му поезия е едно сънуване. А коя ли поезия, кой ли живот не е сънуване. Още Платон казва: „Сън на сянка е човекът“. Не само, защото често в стихотворенията му се мярка сънят или сънно-граничното несъзнавано, не само защото голяма част от стиховете му са „сънища наяве“. Сънят като фикция заема голяма част от творческия процес на цялата модерна литература на 20 век. Сънят е продукт на културата, но и самият сън твори култура. Знае се, че реминисценциите заемат голяма част от пространството в която и да е поезия.

През 2008 година, една година след като Александър Бандеров си отиде, е съставен и издаден от пловдивските му почитатели и съграждани сборника „Избрано“, който ще приемем като представителна извадка на поезията му. По фреквентност на темите тук се нареждат темите за родните Родопи, за сънуването, детството, вятърът, птиците. На родното Лясково и Родопска планина поетът посвещава най-искрените си опуси.

В цялата поезия на Александър Бандеров се мярка сънно-споменният мотив, идващ от детското несъзнавано. Дали това ще е „Когато спите“, „Моят сбъркан живот“, „Ти дойде в моя сън“, „Сънувам лоши сънища“ поантата е една:

Сън ли бе детството, старата бащина къща?

Блудният син с побелели коси се завръща.

Това завръщане в детството, синдромът Amarcord /Спомням си/ придружава поета в целия му житейски и творчески път, дори когато заживява в далечната Канада. И във всяко стихотворение Родопите, родната къща са с нови, различни щрихи, доизграждащи детските спомени. В „Неделя“ поетът скръбно, по Дебеляновски ще ни сподели:

В гората бе родопската ни къща,

а в нея можеше да влезе всеки.

Така е страшно в този град голям.

За тебе няма ни една пътека

към другия, по друг, но също сам.

При друго завръщане в родния дом поетът ще чува стъпките на баща си, ще се разпознава в него и в сина си на двора /„Черният кос“/. Така пространствено-времевият кунтиниум става философската и екзистенциална основа на творбата. В „На бащиния праг“ ще сподели почти клетвено, че в Рупчус сякаш разговаря с Бога, че тя е в кръвта му и му е нужна като хляба. „Лясково“ ще ни потопи в „*столетната орис*“ на трите стари дъба и носталгичното „*Без хора рухват старите ни къщи*“. Болката и незатихващата мъка по майката сърцето на Александър Бандеров ще изплаче в „Без отговор“, а другаде ще напише само три реда за тази празнина, която няма как да се запълни вече: „*Завръщам се в своите спомени. Няма я мама. И черешата в двора, под която роди ме, я няма.*“ Скръбта по бащата, селският учител не ще се притъпи дори в далечната Канада, напротив ще избухне с още по-голяма сила в „Душата ми тъгува за България“. С образите от сънно-несъзнаваното, детските спомени, а и като всяка поезия текстовете на Александър Бандеров са много благодатни за прехвърляне на мостове към тях за психоаналитично и психодраматично провиждане. Чрез психоанализата Фройд насочва, че за сина смъртта на бащата е най-важният момент в живота. Това се извежда от далечното тотем и табу.

Детството е неизчерпаем сладостно-горчив привкус в творчеството на поета. В „Лято“ поетът ще разкаже себе си: „*Как бързах като малък да порасна/ а с часовете нещо в нас умира*“. Това е най-силното желание на всяко дете – да порасне, да стане овластено като родителите си. И наистина този малък човек в детството си е понесъл в крехкия си Аз епистемологичното любопитство към света. Фройд ще ни напомни, че на четири или пет години малкият човек е вече оформен и по-нататък само ще преекспонира това, което е преживял в детството. И друго ще ни напомни в „Малкият Ханс“, първата творба, с която психоанализата надникна в детската стая, че „на всяко стъпало от познанието остава винаги един нерешен проблем“. И по-нататък ще отиде в търсенията да опознае себе си Бандеров:

*Нима от нас през детството са крили,
че няма радост, без да се изстрада*

Сигурно всяко нещо има цена и трябва да се изстрада стремежа ни към задоволяване на епистемологичния нагон. Всяко преминаване на по-високо стъпало изисква своята инициация. Детството, щем не щем, ще ни натрапва своето връщане, най-вече през несъзнаваното. Каква смесицата от ведра изненада, последвана от приглушена тъга ще ни лъхне от такива стихове:

Пак изгревът на детството

*в прозореца ми свети,
но пътят за завръщане
отдавна е затворен...*

И тревогата по-долу ще ни стряска:

*Сигналите на спомена
със „SOS“ ги викат...*

Толкова пъти в живота си имаме нужда от спасителните SOS-сигнали на детския спомен. Не съм срещала в друга поезия такъв образ, метафора и изказ за силата на спасителните детски спомени като този у Александър Бандеров. И тук идва спасителното чувство, че светът на детството все още не е разомагьосан. Но дали пътят за завръщане е затворен. Затова гмурването в детските спомени стиска гърлото ни с оня амбивалентен сладостно-горчив спазъм. Образът от ранните години те обладава и не ти дава мира:

Люляци, люляци, лясковски люляци –

Моего детство и гневната младост.

Детето преминава през трудно решими с неговия оскъден опит въпроси докато конструира своя крехък Аз. „Гневната младост“ е също труден период, през който тийнейджърът трябва за къс отрязък време онтологично да премине цялата филогенетична история на рода.

Всяка поезия е като психодраматична сцена, където протагонистът поставя като помощни Азове различни части от себе-то.

Но, веднага трябва да се запитаме, дали при Александър Бандеров така всъщност чрез психодраматично провиждане би се осъществила и една от най-важните характеристики на психодрамата – ориентацията ѝ към бъдещето. Според думите на Морено класическата психоанализа на Фройд и следовниците му е обърната все към миналото, детството – „a la recherche du temps perdu”¹. За разлика от нея психодрамата чрез техниките си ни позволява да живеем в бъдещето. Тя е ориентирана към стимулиране, репетиране на бъдещето – „a la recherche du temps de l’avenir”². Желанията, фантазиите са с поглед напред. Психодрамата на Яков Леви Морено ни завеща търсене и на бъдещето. Голяма част от поетическите търсения на Александър Бандеров са ориентирани към бъдещето. Все го мами далечното и хоризонтът все се отдалечава. Щеше да се задуши, ако не беше този порив за отвъд сините планини.

Отвъд сините планини няма никого да премина.

Няма никога моята приказка да започне.

Отвъд сините планини! Все отлагах за догодина...

Но Александър Бандеров събра кураж и прекрачи далеч отвъд сините планини.

Една любима тема на поета е вятърът. Вятърът с вечното му движение. Ветровете „като лед и омраза студени“ които загубиха лицето му, но които са и хладният полъх сред лятото. „Вятърът“, „Ако има надежди“, „Ветровете се връщат“, „Хорал на ветровете“ – това е като една мелодия, една музикална тема, която се доразвива, има своите импровизации и отново се завръща към пра-образа в началото, за да зазвучи като хорал, но на по-високо естетическо и екзистенциално ниво: „Само вятърът ще си остане вечен/ И когато няма да ни има“.

Вълкът-единак / „Единак“/ ли бе образът, който го привличаше или споделеността и съпреживяването с другия, другите. Бих казала – и двете. Защото цялостната фигура на човека и поета Бандеров обема и двете полярности. Обич и враждебност. Ерос и Танатос се сблъскват, допълват и потенцират в тази така оголено-искрена и беззащитна

---

¹В търсененаизгубенотовреме /отпраткакъмзаглавиетонаедноименнатакниганаМарселПруст/
² /в търсене на бъдещето време/ –**Морено**, Джейкъб. Основи на психодрамата. – София: Отворено общество, с. 31-32.

поезия. И точно в тази беззащитна искреност е нейната сила. Сещам се за думи от Второто послание на Св. Апостол Павел до Коринтяни: „огорчават ни, а ние винаги сме радостни, бедни сме, а мнозина обогатяваме; нямаме нищо, а всичко притежаваме.“ /6:10/. Или „когато съм немощен, тогава съм силен“ /12:10/. В стиховете на Александър Бандеров образността и метафоричността не са задължителни поетични инвенции, а изстрадани парченца от пъзела-живот. Ролите – син, баща, приятел, любим, гражданин се скупчват и взаимопроникват, създавайки цялостния образ на човека и поета Бандеров, структурират личностния и лирическият Аз на поета.

Поетът има и своите резегниращи мигове: „*Празно е сърцето/пуста е душата*“, но след това жизненото отново покълва в „*Скръбта е мъдра/ но къде без смях?*“

За любовта Александър Бандеров написа едни от най-силните стихове в българската поезия. Неговото „Безлуние“ събира мъдростта и на мига, и на вечността:

Проклетата да е тази тишина.

Отвсеки шум събудена приижда

Неверно-предана като жена –

И те обича, и те ненавижда.

Поетът знаеше, че от любовта до омразата има само една крачка и че в тази амбивалентност сме ние целите – неверни и предани, преливащи от обич и ненавист едновременно. Ерос и Танатос на чувството в едно.

Поетическият свят на Бандеров освен със сън, спомен, детство, ветрове, птици, родната къща е търсене на отговори и на екзистенциалните въпроси, на смисълът на живеенето. Това е поезия, събрала и страданието, и радостта; и приятелството, и предателството, лутането, самотата, вярата и безверието. И точно тази амбивалентност на чувствата я прави толкова цялостна и автентична. Един тревожен, търсещ дух, който не се спира до битуването да спестяваш за кола. Поетът вярваше, че човек принадлежи на спомените, на звездите и дъжда, на себе си и хората след него /„Ако останат спомени“/. Вярваше, че „*Сол е нужна на дните ни. Малко трябва да бъдеш човек*“ / „Колко пъти“/. Тези теми поетът развива и обогатява като в едно постъпателно спираловидно насочено нагоре образно сътворение, в което няма елементарни

повторения, а все нови и нови образни и емоционални светове. Вечните въпроси, които „никой век не разреши“, не подминаха и Александър Бандеров:

Какъв е смисълът, заложен в нас?

*Навярно ще покарат семената,
дървото ще завърже сочен плод
и моят син с наслада ще го вкуси.*

*За да изчезне сам като вкуса
на крушата, в която влива устни.*

Не го подмина и лутането. Стихотворението „Ловът“ е едно езическа вакханалия, където поетът е безпощаден и към себе си:

*Сън сме
наяве сънуваме стария сън,
че сме били, че сега сме, че още ни има.
Гайдарите плачат, хорото се дупли навън,
а смъртта отстрани се усмихва
невидимо-зрима.*

Поетът се изправя срещу истината и ще признае: Не ме щадят и сам не се щадя. Това бе живот на пълни обороти, живот без подsigуряване и пазарене с мирозданието.

И най-пловдивският поет Александър Бандеров преди десет години си тръгна от нас с въпросите:

„Дано да ни очакват там на Сириус... А всъщност за какво ли ни е Сириус?“

.....

Автор на текста: Росица Чернокожева,

(октомври 2017 г.)